

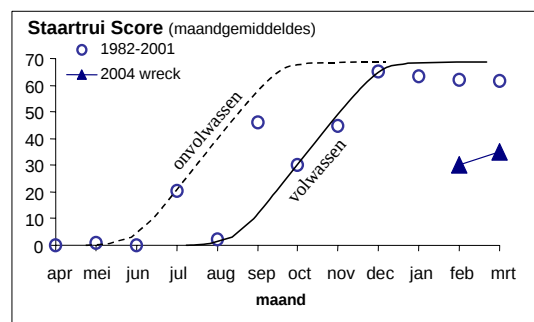
Massa-sterfte van noordse stormvogels in de zuidelijke Noordzee

In de laatste week van februari 2004 werd in de zuidelijke Noordzee een verhoogde sterfte van noordse stormvogels opgemerkt. Inmiddels is er sprake van een echte "*fulmar-wreck*" waarbij zeker duizenden stormvogels zijn omgekomen. Massastrandings werden gemeld van de noord-Franse, de Belgische en de Engelse kust. De Windbreker uit Petten raapte op 25 en 26 februari 15 stormvogels voor het onderzoek op Alterra, en van tal van andere locaties stroomt het materiaal binnen. Ook van Duitse stranden worden inmiddels verhoogde aantallen slachtoffers gemeld. In samenwerking met de NZG wordt bij Alterra onderzoek uitgevoerd naar zwerfvuil in de magen van dood gevonden stormvogels. Met steun van de EU (Interreg IIIB) is het onderzoek vanaf 2002 uitgebreid naar alle landen rond de Noordzee met het doel de maaginhouden als graadmeter te gebruiken voor zwerfvuil. De stormvogel vormt het symbool van het 'Save the North Sea' zwerfvuilproject (zie www.savethenorthsea.com/fulmars).

Dankzij dit lange termijn onderzoek is het mogelijk om de massa-sterfte nader te onderzoeken. Verwerking van al het materiaal uit de uitpuilende vriezers zal nog geruime tijd vragen. Voor een eerste indruk is snel onderzoek verricht aan vijftien kadavers, te weten acht vogels van de Noord-Hollandse kust (Windbreker; 26 februari) en zeven van Zeeuwse stranden (RIKZ, 1-5 maart). Ondanks de kleine monstername zijn een aantal boeiende voorlopige resultaten te melden. De belangrijkste zijn samengevat in onderstaande tabel die een vergelijking maakt tussen de vogels die 'normaal' in februari en maart op onze kust aanspoelen, en de huidige massasterfte.

	feb-mrt 1982-2001 (n=186)	feb-mrt 2004 (n=15)	toelichting
% uitwendig besmeurd	43 %	33 %	met olie en/of bv paraffine
gem. conditie-score	1.8	1.1	schaal 0 (vermagerd) tot 9 (zeer goed)
% volwassen	63 %	93 %	op basis geslachtsorganen
% vrouw	66 %	93 %	op basis geslachtsorganen
% donkere kleurfases	11 %	13 %	donker = hoog noordelijk
gem. koplengte vrouw	91.9 mm	90.6 mm	kleiner = noordelijker
% in slagpenrui (gem.score)	8 % (99.7)	60 % (97.4)	volledig geruid: score=100
% in staartrui (gem.score)	20 % (62.6)	73 % (32.3)	volledig geruid: score=70

Besmeuring van de veren met olie of andere rommel lijkt geen directe rol te spelen, in ieder geval niet meer dan bij 'normale' sterfte in februari/maart. Alle 15 vogels waren zeer sterk vermagerd, met volledig opgebruikte vetreserves en sterk ingeteerde spieren. Afwijkend van het normale feb/mrt patroon is dat maar liefst veertien van de vijftien vogels vrouwtjes bleken, op één na allemaal volwassen. Voor analyse van de herkomst van de vogels zijn veel meer metingen nodig. Voorlopige resultaten wijzen niet op een sterk afwijkende winterpopulatie: een groot aandeel donkere kleurfases of kleine vogels zou kunnen wijzen op een ongebruikelijk hoge instroom van vogels uit het hoge noorden: Zeer opmerkelijk is dat een groot deel van de vogels de rui van slag- en staartpenen niet heeft afgemaakt. Gezonde vogels hebben hun rui in februari al lang voltooid. Eerst ruien de slagpenen en als die ongeveer driekwart klaar zijn, dan volgt de staart. Onvolwassen vogels starten vroeg in het seizoen en zijn tegen het eind van de zomer klaar. Volwassen dieren kunnen pas beginnen als het eind van het broedseizoen nadert (zie de lijnen in de figuur), maar ook zij zijn tegen december klaar. Rui vraagt veel energie van vogels, en bij problemen wordt de rui vertraagd of zelfs stopgezet. In onze lange termijn gegevens (cirkels in de figuur) wordt bij de winterslachtoffers nooit de gemiddelde eindscore van 70 bereikt, omdat er altijd een klein aantal vogels tussen zit dat de rui niet heeft kunnen afmaken. In de huidige massa-sterfte (driehoeken) is dat in extreme mate het geval. Driekwart van de vogels heeft het ruiproces vertraagd of afgebroken. Het stadium waarin dat is gebeurd, wijst er op dat deze vogels al tenminste vier tot vijf maanden voor hun dood in de problemen verkeerden!

VOORLOPIGE CONCLUSIE. De huidige massasterfte lijkt niet te zijn ingezet door acute voedseltekorten, vervuilingincidenten, slecht-weer periodes of plotselinge ziektes. De problemen van deze vogels stammen al vanaf tenminste de herfst, of waarschijnlijk eerder. Broedresultaten van diverse soorten zeevogels op de Schotse eilanden waren in 2003 ronduit slecht (Seabird Group Newsletters 95 en 96). Dit viel samen met tekorten aan zandspiering. Relatief gezien waren resultaten van noordse stormvogels niet zo erg slecht, maar mogelijk wordt extra inspanning tijdens het broeden nu afgestraft. De huidige situatie suggereert dat de voedselomstandigheden rond de broedgebieden nog steeds slecht zijn. Bij de noordse stormvogel blijven volwassen broedvogels normaal een groot deel van de winter in de nabijheid van de kolonies om geregeld het nest te bezoeken. Vrouwtjes nemen daarbij een minder belangrijke rol in, en dat zou kunnen verklaren dat het nu vooral volwassen vrouwtjes zijn die op zoek naar betere voedselomstandigheden de zuidelijke Noordzee terecht zijn gekomen. Langdurige noordwester stormen in februari hebben daar misschien wel aan bijgedragen, maar gezien het 'gebrek' aan mannetjes lijkt dat meer een keuze dan een moeten. Helaas bleek de zuidelijke Noordzee géén redding te brengen. Mogelijk voedseltekort, aanhoudend slecht weer, hogere niveaus van vervuiling, al dat soort zaken kan daar een rol in spelen. De gevonden vogels hadden gemiddeld ca. 25 stukjes plastic in de maag, en een enkeling brokken paraffine-achtig materiaal. Dat is niet ongewoon in onze regio, maar zeker niet positief voor het opbouwen van een goede conditie. Zeevogel-wrecks hebben vaak iets van Murphy's Wet. Als er eenmaal iets mis gaat, dan gaat alles mis, en dat lijkt ook op te gaan voor de huidige massasterfte van de noordse stormvogel.

Deze voorlopige interpretaties zijn gebaseerd op een nog kleine monsternamen van alleen de Nederlandse kust. Opmerkelijk is bijvoorbeeld een Franse rapportage over twee vogels in goede conditie en met volle magen aanspoelden (Phil Cannesson, in lit.). In het *Save the North Sea project* zullen uit verschillende regio's zoveel mogelijk vogels worden onderzocht, waarover later uitgebreid gerapporteerd zal worden.

Veel dank is verschuldigd aan alle mensen die al tellingen en vogels hebben ingestuurd. Hierbij het verzoek om NSO tellingen te blijven opsturen naar Kees Camphuysen en stormvogels te blijven verzamelen voor het onderzoek op Alterra (hoeven niet 'vers' te zijn; wel moeten maag/ingewanden nog aanwezig zijn). Deze rapportage zal in iets uitgebreidere vorm, en ook in Engelse vertaling beschikbaar zijn op de NZG website: www.zeevogelgroep.nl. Aantalsverloop en ruimtelijke spreiding van de massastrandings zal worden bijgehouden op de NSO-pagina <http://home.planet.nl/~camphuys/fulmarwreck.htm>.

Jan Andries van Franeker, Alterra - Texel.

Pas-de-deux

Het gebeurt wel vaker, maar het wordt zelden gefotografeerd: een jager die een andere vogel doodt en er vervolgens van eet. Van de broedgebieden is bekend dat bijvoorbeeld grote jagers veelvuldig kleine zeevogels (stormvogeltjes, papegaaiduikers, drieteenmeeuwen) eten. Ook in de winter eten jagers als ze de kans krijgen vogels. Soms worden deze levend gevangen, soms worden ze als aas gegeten. Ook (zee)vogels die nog leven maar toch als bijna-aas beschouwd kunnen worden vormen prooi voor een passerende jager. Maarten Brugge slaagde erin bijgaande foto van een grote jager te maken die tijdens een zandstorm op de Hors van Texel bezig was zich te vergrijpen aan een zeekoet. De laatste had, vrij zwaar besmeurd met olie, het water verlaten om aan land te gaan rusten. Het was de zeekoet niet gegund: de grote jager kwam, zag en at. Het omgekeerde komt overigens ook voor: soms valt een grote jager ten prooi aan een andere zeevogel. Platteeuw & van der Ham (1990) beschreven ooit hoe een grote jager zijn leven verloor aan een zilvermeeuw. Het leven is hard, maar het levert soms wel mooie plaatjes op.

**Grote jager bezig met zeekoet (olieslachtoffer).
Hors, Texel, 26 december 2003. Foto Maarten Brugge**

Referentie

Platteeuw M. & van der Ham N.F. 1990. Het heroisch einde van een grote jager *Stercorarius skua*. Sula 4: 20-23.

Zeetrekellingen april t/m juli 2003

Gegevens voor dit overzicht zijn afkomstig van Scheveningen (Schev), Camperduin (Hbz) en Huisduinen (Huis), waar regelmatig werd geteld, en van Westkapelle (Weka), Langevelderslag (Lvs), Bloemendaal (Bloem) en Castricum (Cas), waar minder regelmatig werd geteld.

Tijdens de besproken periode werd een groot aantal zeldzaamheden geclaimd. De eerste was een onvolwassen mannetje koningseider te Bloem op 2 april. In Scheveningen werd de soort zelfs twee keer gezien: 31 mei en 1 juni een man zuid. De laatste datum werd er ook een bij Monster gezien. Een mannetje brilzee-eend vloog 22 april langs de Zuidpier van IJmuiden, een mogelijke, onvolwassen man passeerde 9 juni te Hbz. Zwarte zee-eenden en eiders daarentegen waren schaars met als beste dagen voor zwartje 12 april 1865 N te Hbz. Deze dag betekende het begin van een periode met sterke slobendentrek ten noorden van Schev: tussen 12 en 17 april 1944 te Bloem (max 738 op de 14e) en 1711 te Hbz (max 425 op de 13e en 617 te Lvs). Langs Bloem en Hbz vlogen deze periode respectievelijk 47 en 49 zomertalingen. Langs Hbz passeerde de 15e tevens een mannetje blauwvleugeltaling. Trek van de overige eenden was over het algemeen niet opvallend. Ook de ruitrek van bergeend was magertjes, met als beste dag 6 juli 429 N te Schev. Brandganzen daarentegen werden in april weer regelmatig gezien, met als beste dag 20 april 1477 N te Hbz. Op deze post werden op 1 mei de enige twee witbuikrotganzen van de besproken periode gezien. Eind mei beperkte de exodus van rotganzen zich tot de noordelijke telposten Hbz en Huis, met 30 mei respectievelijk 745 en 488 N.

Verplaatsingen van kleine futen beperkten zich, zoals gebruikelijk, nagenoeg tot Hbz. Daar werden 7 t/m 10 april en 15 t/m 17 april respectievelijk 12 en 8 roodhalsfuten en 42 en 26 kuifduikers (en 1 geoorde fuut) gezien. Het aantal parelduikers was laag, met maximaal een handvol vogels per dag te Hbz. Elders ontbrak deze soort vrijwel.

Vale pijlen waren schaars, in totaal slechts 7 exx in juli. Een uitzonderlijk vroege vogel werd 24 juni te Hbz gezien. In juni en juli werden op deze post 12 noordse pijlen gezien. Elders ontbrak deze soort. Op 3 mei werden drie vaaltjes gezien (1 Hbz, 2 Huis). Deze dag werden op posten beide respectievelijk 34 en 25 kleine jagers geteld. Andere jagers werden de besproken periode in kleine aantallen gezien. Ook steltlopers werden over het algemeen in kleine aantallen gezien. Illustratief is de beste dag voor rosse grutto: 3 mei 231 N te Hbz en 223 N te Huis. Te Lvs werden in juli veel kleine strandlopers gezien, namelijk 40. Elders ontbraken waarnemingen van deze soort. Zoals gebruikelijk werden oeverlopers vrijwel uitsluitend te Schev gezien. Beste dagen waren 20 juli (133 Z, 7 N) en 27 juli (392 Z). Visdiefjes piekten in twee perioden: half april en eind april-begin mei. De hoogste aantallen werden gezien te Hbz, respectievelijk 3325 N op de 13e (3324 N te Huis) en 757 Z, 5992 N op de 29e. Elders kwamen de aantallen niet boven de 2000 individuen per dag. Andere sterns waren (zeer) schaars. Zo was de beste